

РОЗВИТОК ПРЕСИ УКРАЇНСЬКИХ РАДИКАЛІВ В ОСТАННЄ ДЕСЯТИЛІТТЯ ХІХ ст.

Л. В. Сніцарчук

У статті подано історико-функціональну характеристику партійної преси, видаваної чільниками української радикальної партії. Описано специфіку інформаційної політики редакцій цих видань. Визначено вплив змістового комплексу на моделювання українського політичного сюжету наприкінці ХІХ ст.

1890 року, який розпочинає третій період історії української журналістики (1890—1914 рр.), інформаційне забезпечення української аудиторії в Галичині відбувалося завдяки періодичним виданням, чимало з яких сповідували ідеологію контрверсійних політичних напрямів. Ретельно «приправлені» валуативною для читача інформацією, що відтворювала під необхідним для видавців кутом суспільно-політичні актуалії, ці газети задовольняли прихильників і національного («Батьківщина», «Діло», «Зоря», «Правда»), і москвофільського («Червона Русь», «Новый Галичанин», «Галицкая Русь») позиціонування. Однак у січні цього ж таки року розпочався ще один пресовий проект, який рішуче втрутився в інформаційний простір Галичини. Під редакторством Івана Франка та Михайла Павлика у січні 1890 р. у світ вийшов «Народ» — громадсько-політична газета виразно радикального спрямування, якій судилося стати першим партійним виданням — офіційним (з жовтневого, 20-го, числа) «органом руско-української радикальної партії». Функціонування цього часопису було важливим підґрунтям для створення першої української політичної партії. Виходив «Народ» лише за кошти, зібрані серед піддавстрійських і підросійських українців — прихильників політичного напрямку, ідейним натхненником і керманічем якого був М. Драгоманов. Значна кількість його публіцистики, вміщеної в газеті, давала усі підстави М. Павлику визначати М. Драгоманова «нашим сотрудником». (Відзначимо, зокрема, важливі для історії української журналістики «Чудацькі думки» публіциста, що виходили з підназвою «листи на увагу мудрим людям через редакцію «Народа».)

Основним публіцистичним мотивом новоствореного видання була громадсько-політична праця українства, критика політичних засад народовців і москвофілів та способів їхнього втілення в життя і, головню, висвітлення соціально-політичної подієвості. Анонсуючи з'їзд осіб, що над усе сприймали радикалізм, редакція акцентувала необхідність створення нової політичної організації, відмінної за організаційно-поглядовими позиціями від народовців і москвофілів. Таким чином «кріза економічна кляси мужицкої з одної сторони, а ідейний зріст сьвіцкої української суспільности в Галичині з другої — покликали до житя партию радикальну» [1].

Однак радикально-соціалістичні ідеї, сповідувані І. Франком, М. Павликом, Т. Окуневським, С. Даниловичем, І. Гарасимовичем та іншими партійними чільниками й пропаговані на сторінках «Народу», не знайшли підтримки ні серед народовців та їхніх прихильників, ні серед москвофільського представництва. «Трудними початками» назвав час становлення газети А. Животко. Детальну характеристику опублікованої в часописі «суспільної» програми вперше «зорганізованої» партії вмістила редакція «Діла» (ч. 20), доволі різко оцінивши політичні погляди радикалів. Така ж позиція неприйняття сповідуваних новопартійцями ідеалів, а, отже, і їхньої пресової трибуни, характерна для «Правди», «Зорі», «Батьківщини», які вважали, що створення радикальних видань спричинене «дегенеруючим впливом суспільности». Не залишилися осторонь і москвофільські видання, зокрема «Червона Русь» і «Страхопудь», скептично коментуючи публіцистику «Народу».

Історія видання часопису складна, наповнена драматично-контroversійними сюжетами стосунків між його видавцем, учасниками редакторського і авторського колективу, партійницьким «пошуком істини». Після смерті М. Драгоманова, «головної підпори» видавця «Народа», М. Павлик вирішив закрити газету. Останнє число вийшло у світ в серпні 1895 р. «Народ» «дав взіреть найліпшого часопису, приступного й цікавого як для української інтелігенції, так і для широких народніх мас, йдучи до них з багатим змістом думки соціального й національного визволення» [2].

Наприкінці 1890 р. чільники УРП подбали про ще одну пресову трибуну для широкого кола читачів, мотивуючи необхідність її створення консолідаційними завданнями. Адже саме в цей час серед українців Галичини спостерігаємо значні розмежування в поглядах на національну проблематику, шляхи здобуття свободи, і, головню, методи її досягнення. 1891 р. у Львові було відкрито газету “Хлібороб” — “письмо політичне, літературне і наукове для руських селян і міщан”, редакція якої внаслідок важливих для партії аргументів (зокрема необхідність “ширити дух боротьби за кращий добробут і просвіщати народ до тої боротьби” по селах і містах Галичини) уже з восьмого числа була перенесена до покутського містечка Коломиї (тепер Івано-Франківської обл.; зауважимо, що коломийський пресовидавничий феномен й донині дивує дослідників історії української журналістики, адже в цьому повітовому місті, скажімо, з 1865 р. до 1900 р. виходило 15 різнотипних часописів). Опікувалися “Хліборобом” у Львові І. Франко (1891 ч. 1—6/7), у Коломиї — І. Герасимович, С. Данилович, М. Павлик. Оголосивши зі сторінок видання першочерговим завданням радикальних пресодруків висвітлювати соціально-економічну проблематику, редакція вміщувала значну кількість матеріалів цього напрямку авторитетних публіцистів, зокрема І. Франка, В. Охримовича, В. Будзиновського, а також дописи селян, які, власне, й становили більшість аудиторії газети. Радикальна активність галицьких читачів давала змогу формувати блок рубрик їхніх кореспонденцій, споряджених коментарями редакції, завданням яких було привернення уваги владних осіб до проблем галицького селянства.

Не можемо назвати офіційним органом партії львівський часопис “Жите і слово”, що був покликаний до життя 1894 р. під оголошеним редагуванням Ольги Франко. “Вістник літератури, історії і фольклору” не мав задекларованого політичного напрямку, однак в корпусі його текстів чітко простежуються радикальні (на той час) уподобання Івана Франка, який і був фактично основним організатором змістових структур видання.

“На бідному полі української публіцистики” [3] у березні 1895 р. розпочався успішний пресовий проект радикалів “Громадський Голос”. Саме авторитет його творців-організаторів, серед яких відзначимо насамперед М. Павлика, вплинув на аудиторний вибір, давши змогу, перш за все фінансову (позаяк моральної снаги, судячи з інтенсивних започаткувань галицькими радикалами його попередників, вистачало), розвивати газету, а разом із нею — і нормативно впливати на читача. Успішним називаємо це видання тому, що, незважаючи на існування складнощів різнопланового походження (традиційні партійні конфлікти, надмірна опіка цензури, виснажувальні конфіскати, фінансова нестабільність тощо), видавці зуміли “протримати” його аж до вересня 1939 р. Безумовно, це було не єдине довготривале втілення інформаційного завоювання аудиторії (згадаймо національного спрямування “Діло” (1880—1939) та “політичне письмо для народу” “Свободу” (1897—1938). Загалом же історія творення газети, як й інших українських періодичних видань, що “прожили” й австро-угорський, і польський періоди функціонування, наповнена організаційно-адміністративними труднощами, драматичними конфліктами ідей, контрaversійністю відносин, її змістове наповнення, хоч і не завжди семантично адекватне, пресова діяльність особистостей, що в різні роки формували редакційно-авторський колектив, ще чекають свого неупередженого дослідника. Період становлення газети, тобто період плекання

відданій аудиторії відбувався до 1902 р. Однак і це видання, як і більшість пресодрукових проектів українства Галичини, спіткали фінансові негаразди. Після вимушеної перерви газета продовжилася під назвою “Новий Громадський Голос” (1904—1905), з 1906 р. до 1939 р., які відповідно формують наступні періоди її функціонування, виходила під початковою назвою.

Редакційна інавгураційна стаття, що пояснювала “хлопові” (а саме на цю частину українського населення Галичини — селянство — орієнтувалися видавці) суть і завдання новостворюваного видання, була наповнена багатообіцяльними деклараціями “радикальних домагань”: віддання землі в “поцесію”, скасування податку на ґрунт і введення податку на чистий прибуток, вільне, тобто без податку, польовання “на власнім ґрунті”, розподіл “автономічних тягарів”, звільнення Церкви “з під панованя коляторів і політичних властей”, і загалом прагненнями окреслити шляхи вирішення українських вельми ускладнених політичних та економічних актуалій. Саме таке проблемно-тематичне наповнення, що працювало на втілення основного гасла редакції “Кожний хлоп повинен бути радикалом!”, і характерне для цього періоду виходу газети. Найважливіший публіцистичний предмет того дня, без якого не обходилося жодне число газети, — підготовка до виборів, виборне право, агітаційний марафон, “виборча машина — опалювана... гвалтами і безправями”, виборний процес загалом і, зрозуміло, виборні кандидатури.

Відзначаючи, що радикали становлять “найсильнішу партію народну” в багатьох повітах Галичини, редактор газети висновковував, що “до розбудження радикалізму серед народа причинили ся найбільше посьлідні вибори до сойму і видавництво “Громадского Голосу” (Четвертий зїзд радикальної партії. — 1895. — Ч. 12). Щодо першого твердження, відзначимо, що виборна кампанія, зазвичай супроводжувана фальсифікаціями, завжди викликала неоднозначне ставлення електорату до її результатів, ба навіть сприяла активізації його протестних дій. Популярність газети ж підтверджено, зокрема, редактором паралельно видаваної газети такого ж політичного сповідування ідеалів В. Будзиновським: “Редакция тої газетки не може жалувати ся, щоби єї робота була безуспішна. З усіх сторін краю надпливають передплатники. В публичних виступах так радикалів, як і тих, котрі до нашої партії ще не приступили, але з часом певно приступлять, надто виразний вплив програмових статей “Гр. Голосу”, а численні письма так мужиків, як і інтелігентних діячів доказують, що ціль не була хиблена, що сотворено новий осередок, скупляючий думки і сили радикальної партії, що повстало нове средство до ширеня радикальних думок в дальші круги народні” [4]. Такий успіх редакції можемо пояснити винятково високою прагматичною адекватністю подаваної інформації. Наприкінці 1899 р. кількість передплатників зросла до 650 осіб, згодом газету підтримувало вже понад 2000 читачів.

Першого року виходу редакція формувала зміст газети винятково блоком соціально-політичних матеріалів, пов’язаних із «хлопськими справами» Галичини. Однак така змістова політика не зовсім відповідала читацьким запитам аудиторії, яка з-поміж паралельно видаваних 1896 р. у Львові громадсько-політичних газет віддавала перевагу «Громадському Голосу». (Не лише політичні уподобання та небажання підтримувати відмінної політичної позиції пресу впливали на такий вибір читачів, матеріально знесилене населення не мало змоги «розпорозувати» фінанси на інші інформаційні джерела.) Текстовий комплекс газети поповнився новою інформацією, зібраною під рубриками «Вісти з краю і зі світа», «Новинки», «Послідні вісти», «З політики». Прагматична зорієнтованість редакції проявилася і в цьому, здавалося б, суто повідомленнєвому блоці: інформація про певні події, наприклад, з життя українських емігрантів у США, Аргентині, Бразилії, супроводжувалася нормативними редакційними коментарями.

Для формування потрібної політичної свідомості аудиторії редакція не лише інформувала про діяльність української репрезентації у державній раді, а й пропонувала свою оцінку ситуації, твореної внаслідок певних кон/де/струкцій осіб,

що намагалися моделювати український політичний сюжет. Такий насичений інформаційно-публіцистичний сплав суттєво впливав на ефективність аудиторного сприйняття: очевидна відкритість діяльності політиків, адекватна оцінка «своїх» партійців, визнання певних тактико-організаційних помилок не лише формували переконання про неупередженість, справедливість, прозорість редакційного колективу, а й пом'якшували пресові удари політичних противників, що теж сприяло зростанню авторитету газети.

Формуючи аудиторну думку щодо інших періодичних видань, зокрема тих, які не поділяли політичні погляди радикалів, «неупереджена» редакція віднаходила оригінальні методи прояву валюативності змісту: підтвердження своєї думки читацькими враженнями. «Ми хлопи радикали маємо ... свої щиро хлопські часописи «Житє і Слово», «Громадський Голос» і «Громаду» — такий текст сільського дописувача сприймався відповідно як настанова до сприйняття «сеї ново надісланїї благодатї». Перший період виходу «Громадського Голосу» виявився доволі складним для подолання цензурних бар'єрів. Газету супроводжували постійні вилучення «небезпечних» для влади фрагментів і з професійного, і з аматорського журналістського тексту, повторні тиражування заборонених в останню мить до розповсюдження цілих чисел, що доволі відчутно позначалося на фінансовій «безпеці» видання. Скажімо, лише в сьомому числі за 1897 р. було конфісковано три опірні статті («За право конституційне», «Виписка із Галицько-Волинської літописі про татарський напад в р. 1297», «Конституція чи розбій політичний?»), а також перемишльську хроніку. Така накладова нестабільність (з виданих за цей період 183 чисел конфісковано було понад 40, деякі числа позначені немилістю цензора двічі, а то й тричі) негативно впливала на ритмічність виходу. Омріяний редакцією ще з перших місяців тижневий випуск вдалося реалізувати щойно зі середини 1900 р., однак лишень на деякий час.

Внаслідок продовжуваних суто адміністративно-організаційних негараздів 1903 р. видання газети було таки призупинено. У наступні періоди функціонування відновленого «Громадського Голосу» відбудуться чималі зміни в текстовому комплексі видання, пов'язані насамперед з партійно-програмним переосмисленням пріоритетів й артикуляцією орієнтаційних видозмін.

Майже водночас із виданням «Громадського Голосу» розпочався ще один пресовий проект радикалів власне ж із усе пояснювальною назвою. «Радикал» — «політична часопись», видавана і редагована В'ячеславом Будзиновським, активним партійцем і талановитим публіцистом, виходила у Львові з жовтня 1895 р. до березня 1896 р. Цей двотижневик було створено з однією метою: залучити в лави РУРП не лише селянство і робітників, а й українську інтелігенцію. Ще 1893 р. І. Франко на сторінках «Житя і слова» наголосив, що «Партія радикальна, менш ніж народовська потребує союзів з ким небудь... Радикальна партія це головно мужики». Таким чином, особливою прикметою загалом усіх текстів радикальних часописів була їхня декодованість, зумовлена необхідністю збільшення не лише накладу видання, а й партійних лав. Довірливий тон, щирі декларації, досягнення реального відтворення селянської щоденності, неабияка стурбованість за «хлопське» майбуття, а ще вміння працівників редакції висловлюватися в унісон з мовними можливостями аудиторії, себто зумисне підлаштовуватися під читацький тезаурус, сприяло зростанню популярності видання.

Натомість очолована В. Будзиновським редакція «Радикала» визначала своєю основною метою створити «часопись о висшім стилю, котра би гллубше трактувала справи, порушувані в агітації, орган, котрий би організував і вироблював практичних діячів і зискував між інтелігентною частею суспільности, нових приклонників, нових ширителів радикалізму» [4]. Прикметно, що в цій же статті редактор окреслював тематику «публіцистичної роботи» не тільки «границями Галичини», а й усією «національною територією»: «Галицькі Русини суть лиш дрібною частию великого руско-українского народу, котрий в головній своїй масі

живе в Росії. Українці в Росії не мають навіть елементів національної і політичної волі, живуть в повній безправ'ю". Доволі цікаво, що водночас планувалося надавати текстову площу для матеріалів питомих російських партій, що підтримуватимуть прагнення національної самостійності українців, однак буде відмовлено публікувати матеріали тих політичних об'єднань, що мають на меті таку державну систему, "котра несучи за собою обрусінне, довела б Україну до остаточної денационалізації". Незважаючи на те, що прогресивні чільники австро-угорської влади 1895 р. ініціювали новий закон про пресу, що обмежував творчий запал цензурних комітетів, робота газети постійно супроводжувалася конфіскаціями окремих матеріалів, сторінок, чисел.

У квітні 1897 р. в Чернівцях побачила світ "народна" газета "Праця", яку видавав і редагував В. Будзиновський. Зміст цієї восьмисторінкової газети був наповнений матеріалами, що майже не різнилися від обговорюваних і на сторінках провідного радикального видання "Громадський Голос": висвітлення складнощів життя селян, тлумачення їхніх прав і обов'язків, організація допомоги "мужикам", культивування почуття національної самоповаги. Єдиним засобом досягнення "робітничої" мети автори "Праці" вважали страйк – дієвий спосіб протесту, "виборення всього, що хочемо". Редакцію газети неодноразово звинувачували в "бунтуванні" народу, адже на сторінках видання постійно вміщувалися заклики "добивати ся ліпшою долі" та пояснення "чия була земля в давній Русі, звідки взяли ся пани, звідки взяли ся князі" тощо.

"Отсим числом кінчимо перший рік видавництва" — зупиняла вихід газети редакція у грудні, на 17-му числі, позаяк "Громадський Голос" ввів у свій текстовий комплекс і буковинську "народню" тематику, прищеплюючи таким чином і цьому краю "мужицьку політику". "Праця" виконала свою журналістську місію — придбала, "приручивши" змістом, нових читачів для "Громадського Голосу", який впевнено продовжував завойовувати західноукраїнську аудиторію.

"Народ", "Хлібороб", Радикал", "Громадський Голос", що були органами Української Радикальної Партії, подавали також способи боротьби з щоденним визиском та малювали ідеал нового справедливого ладу — спілчанського гуманного соціалізму" [5]. Однією з позитивних ознак інформаційної політики редакцій цих видань було їхнє намагання відкрито і якнайповніше відтворювати внутрішньопартійну подієвість. Доступність тексту яскраво проявилася у редакційних передових статтях, що охоплювали різнопланове громадсько-політичне життя: від широкодіапазонної виборчої тематики до полемічного спілкування з пресовими опозиціонерами, яких радикалам з огляду на широку політичну павіть українства в Галичині не бракувало.

1899 р. у передовій статті "На новий шлях!" анонімного автора "суспільно-політичної часописі" "Будучність" було проаналізовано політичну дієвість радикалів і народовців, їхні здобутки і прорахунки в досягненні мети. Ця аналітика була спричинена очікуванням у грудні того ж року з'їздом українського політикуму, що був зініційований активом політичного товариства "Народна Рада" і "виднійших людей з-поміж львівських народовців і радикалів". Основними завданнями проєктованого форуму були консолідаційні мотиви та "злука наших народних сил" в нове партійне об'єднання [6]. Перегрупування сил на українському політичному овиді, створення національно-демократичної партії, інтенсифікація політичного процесу загалом у всій Україні внесли суттєві зміни у розвиток не лише партійної, а й загалом загальнополітичної преси, що проявилися згодом у виникненні нових пресових друків, переосмисленні політичного позиціонування чинних видань, визначенні пріоритетних журналістських завдань, переформатуванні змістового комплексу.

SUMMARY

The article presents the historico-functional characteristic of the party papers guiding by the leaders of Ukrainian Radical Party. The article elaborates the specificity of informational policy of the press, determines the impact of the content on the modeling of Ukrainian political topic at the close of the 19 century.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бачинський Ю. Гльосси о статі д. Юродивого “Слово правди о наших політичних партіях” // Будучність. — 1899. — Ч. 9/10.
2. Животко А. Трудні початки (До історії «Народа») // Календар Українського Робітничого Союзу на рік 1934. — 1933. — С. 85.
3. Драгоманов М. Нові слова в “Правді” // Народ. — 1895. — № 11.
4. Будзиновський В. [Інавгураційна стаття] // Радикал. — 1895. — № 1.
5. Там само.
6. Стахів М. Українська Радикальна Партія перед початком політичної діяльності д-ра Івана Макуха: вступ до його спогадів // Макух І. На народній службі. — Дітройт, 1958. — С. 36. 7. На новий шлях! // Будучність. — 1899. — Ч. 11.

Надійшла до редакції 6 жовтня 2007 р.